

Диверсифікація лінгвальних одиниць у професійному дискурсі (на матеріалі правничо-економічної та економічної сфер)

І. А. Колеснікова

Аннотация: стаття посвящена анализу некоторых тенденций в выборе языковых единиц в профессиональной коммуникации и трудностей кодификации, которые при этом возникают, а также причинам языковых и кросс-культурных конфликтов.

Ключевые слова: профессиональный дискурс, кодификационные проблемы, зоны профессионального дискурса, языковой и кросс-культурный конфликты, дискурсионный диссонанс, диверсификация языковых единиц, тенденции в терминологии.

Розвиток будь-якої терміносистеми не може бути абсолютно керованим, оскільки навіть окремі радикальні зміни в реальному світі впливають на нього значно більше, ніж ми звикли вважати. Сучасні економічну та правничу українські терміносистеми важко уявити як стабільні та сформовані на відміну від більшості термінологій класичних наук. Це можна пояснити змінами суспільно-економічної формації в сучасній Україні, що спричинило зрушення в значенні більшості базових понять у відповідних дискурсах, навіть до їхнього протилежного вектора, порівн.: *спекулянт* (за радянських часів і сучасне значення). Ось чому будь-яка ідеальна терміносистема, побудована віртуально, не є адекватним відповідником щодо реальної ситуації в тій чи іншій професійній сфері. Безумовно, це значно ускладнює роботу кодифікаторів і термінографів, тому що розширюється інформаційне поле терміна, збільшується кількість складників його матриці, деформується його проекція на реальну дійсність та крос-культурну професійну комунікацію.

Подібні труднощі пов'язані з архітектонікою професійного дискурсу та відмінностями контенту, презентованому в різних його зонах. Розглядаючи зони сучасного професійного дискурсу [1, с.6], слід зазначити, що їхня взаємозалежність є асиметричною. Це, перш за все, реалізується на інформаційному рівні. Найновіша інформація за умови інтернет-спілкування не має бар'єрів для розповсюдження. Однак використання цього контенту на різних рівнях не є однаковим.

Власне професійна зона є постачальником інформації, що потім адаптується та конкретизується в різних сферах професійної діяльності. Інформація перехідної зони проходить через відповідні фільтри, що дозволяє адаптувати її для навчальної сфери. У квазіпрофесійній зоні спостерігаємо вживання найновітніших терміноодиниць, засвоєних мовою та спільнотою

фахівців. Проте, як правило, вони функціонують у переносному значенні або з утратою контенту, порівн.: *Перед нами, за нами вибухали «часові бомби», валялися кам'яниці, ... новий апокаліпсис* (Віра Вовк «Горів Дрезден»); *У поті чола вчись: / Питома вага пелюстки, питна вода – / Дар неподоланих* (Емма Андієвська «Фаланги»); *... не дозволено набувати морфіну ностальгії, і не дозволено бути щасливим* (Юрій Тарновський «Вірш про Париж»); *... наркотичний колайдер* (Віктор Іванов, радіо Ера FM, 9.06.2011 – про Афганістан). Як не дивно, в іншому словесному оточенні термін як стабільна лінгвальна одиниця сприймається як носій іншого контенту, хоча в більшості випадків він використаний як художній засіб, що сприяє самореалізації автора.

У результаті диверсифікації процесів у нестабільних професійних сферах, зокрема економічній та правничій, виникають не тільки фахові, лінгвальні, але й крос-культурні проблеми. Тому спостерігаємо окремі тенденції у виборі мовної одиниці на позначення професійного чи наукового понять, наприклад:

- відродження власне українських терміноодиниць, що, на думку кодифікаторів, не викликають небажаних асоціацій та позбавлені зайвих конотацій;
- намагання обрати національний дублет до іншомовного відповідника;
- вимушене сприйняття системи понять, оформлених засобами іншої мови, оскільки адаптувати таку кількість чужорідних термінів за короткий проміжок часу є практично неможливим;
- поодинокі спроби додати етнолінгвістичний коментар до інтернаціональних та запозичених термінів.

Дискусійне, а не словникове тлумачення подібних одиниць далеко не завжди є ідентичним для представників інших культур. Це знайшло відображення в більшості терміносистем соціально залежних наук. Так, опрацьований професійною спільнотою юридичний термін "адвокат" виявляє специфічні ознаки при його реальному функціонуванні в різних європейських країнах, тому володіння подібною фоною інформацією є актуальним як для адресанта, так і для адресата. *Адвокат* (нім. *Advocat* / лат. *advocatus*, букв. – запрошений для ведення судової справи) – юрист, що надає професійну правову допомогу фізичним та юридичним особам. У класичному розумінні правова допомога передбачає вчинення ним певних дій: надання правових порад, оформлення документів, представництво інтересів клієнта перед органами влади, судами тощо. Проте устрій адвокатури, її публічно-правовий статус має в кожній країні свої особливості, що реалізовано в терміносистемі. Як правило, відповідну правову допомогу надає адвокат як представник певної професії, порівн.: *Kechtsanwafl* (нім.), *advocat* (франц.), *avvocato* (італ.), *abogado* (ісп.), *avukat* (тур.), *адвокат* (рос.), *адвокат* (укр.). Однак в окремих країнах функції адвоката виконують представники двох професій, наприклад у Великобританії: 1) *barrister* (у

вищих судах), *revising barrister* – особа, яка перевіряє виборчі списки (у парламентській сфері). Термін *barrister* має дублет *barrister-at-law*; 2) *solicitor* – повірений у справах, який дає поради клієнтам і готує документи для адвоката, але він має право виступати тільки у нижчих судах; *solicitor general* – заступник міністра юстиції, який захищає інтереси держави у судових процесах. За американською версією *solicitor* – це агент фірми, який домагається замовлень, а *solicitor general* – головний прокурор (у деяких штатах) [2]. Подібний розподіл характерний для польської фахової юридичної спільноти і не є таким для українських реалій. Ось чому, обираючи запозичені терміноодиниці, українські фахівці входять в інший інформаційний простір, що є новим для них як на рівні контенту, так і на рівні лінгвального знаку.

Є й приклади ексклюзивних професійних варіантів вживання терміна *адвокат*, наприклад: *advocatus diaboli* (лат.), адвокат диявола; опонент *advocatus Dei* (адвокат Бога) – при процесі католицької канонізації [3]. Окремі одиниці поширені серед представників певної професійної спільноти або в конкретний історичний період, наприклад: *lawyer* – 1) адвокат; 2) законник, юрист; *attorney* – повірений, адвокат; звання, що було скасовано 1873 року; *attorney and counsellor-at-law* – адвокат.

Ці тенденції спричиняють деякі кодифікаційні проблеми, зокрема:

- дискурсний дисонанс, тобто семантичні ножиці, непорозуміння між фахівцями - представниками різних країн, оскільки тут підсвідомо спрацьовує інше інформаційне навантаження на конкретну мовну одиницю;

- ефект кривого дзеркала, тобто механічне перенесення іншомовних економічних і правничих терміноодиниць, уживання їх як кодифікованих носіями інших мов, що не забезпечує ідентичності у сприйманні та осмисленні спеціальної інформації; порівн.: *актив* (с лат. *activus* – діяльний, дійовий), в українській мові як фінансовий термін у значенні «частина балансу» функціонує з першої половини XIX ст. Аналогічне значення термін має в російській фінансовій сфері. У китайській мові термін *актив* має ще й інше значення – «майно, власність». Саме тому сучасні термінологічні словники й довідники потребують додаткового коментаря, який би акумулював інформацію, що лежить поза дефініцією конкретного чужорідного лінгвістичного знака. Подібних негативних метаморфоз майже не відбувається в багатьох інших спеціальних сферах, зокрема в математиці, музиці і т. ін., тому що термін у цілому фактично номінує одну й ту саму реалію. Відхилення в значенні терміноодиниць, якими послуговуються носії різних мов, як правило, зводяться до розходжень у поглядах на наукову реалію представників різних шкіл, напрямів і стають предметом професійних дискусій.

Характер руху термінів між основними зонами професійного дискурсу складно кваліфікувати однозначно як, наприклад, броунівський, тобто хаотичний, або дифузійний, тобто взаємопроникнення. Ось чому не завжди

прозорим є вектор цього руху : односторонній (з власне професійної зони до перехідної та квазіпрофесійної), двосторонній чи невизначений - та встановити закономірності кореляції між цими зонами, оскільки не можна констатувати, що зміни в одній із цих зон призводять до системної зміни в іншій чи інших зонах.

У професійному дискурсі модель центр – периферія, на відміну від лексичної системи, не спрацьовує. Розповсюдження окремих лексем чи словосполучень пов'язано з їхнім активним уживанням у ЗМІ, порівн.: *шматок* (одне із значень – уривок (переносне) [4]; *шматок з промови Президента, шматок цитати*, які важко визнати нормативними.

Отже, економічна та правнича терміносистеми як елітні частини професійного дискурсу потребують інших підходів до вивчення та кодифікації терміноодиниць, оскільки лінійна залежність термін —> дефініція не відповідає потребам часу. Саме тому запозичення чужорідних мовних знаків зі значною (розгалуженою) дискурсною «біографією» чи асоціаційним шлейфом є небажаним.

Це не стосується суто фактологічної інформації, яку презентує лінгвальна одиниця, тому що чисто процедурні відмінності (на рівні оформлення документів, специфіки обслуговування клієнтів банків чи судових органів) можуть бути без особливих проблем опановані фахівцями, яким доведеться працювати в інших країнах. Наприклад: *абсентеїзм* (з лат. *absens (absentis)* – відсутній) – ухилення від участі у виборах, одна з форм свідомого бойкотування виборцем цього процесу. Абсентеїзм як явище існує в будь-якому суспільстві, значення цієї терміноодиниці є ідентичним для носіїв різних мов. Розходження спостерігаємо лише на рівні санкцій за неучасть у виборах, передбачених законодавством конкретної країни, тобто на дискурсному рівні.

Не можна скопіювати терміносистему іншої мови і без утрат перенести її на український ґрунт, тому на сучасному етапі розвитку економічної та правничої сфер значно посилюється питома вага національних термінологічних знаків. Крім того, неможливим є й ототожнення семантики загальноновживаних слів-інтернаціоналізмів та інтернаціональних термінів, оскільки наукова дефініція лінгвальної одиниці та словникове тлумачення належать до різних сфер комунікації – фахової та побутової.

Література

1. Колеснікова І.А. Лінгвокогнітивні та комунікативно-прагматичні параметри професійного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец. 10.022.15 "Загальне мовознавство". К., 2009. - 33 с.
2. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. - 17-ое, стереот. изд. - М.: Сов. энциклопедия, 1985. - 912 с.

3. Иллюстрированный энциклопедический словарь Ф.Брокгауза и И.Ефрона.- М.: Эксмо, 2008.- 960 с.: ил.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови /Уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел.- К.; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2003.- 1440 с.